

Inhoud:

Drinkwater door de eeuwen heen (I)	1
Klapperstenen	10
Genealogie, wat is dat eigenlijk?	11
De Kleine plevier, Charadrius dubius	19
Nieuwe straatnamen in Stein vanaf 1941 (II)	21
Een rappe Elsloonaar; gesprekken met Sjefke Janssen	25

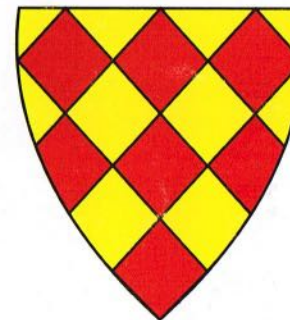

Heemkundesnippers is een uitgave van de Heemkundevereniging Maasstreek, gevestigd te Stein.

Secretariaat Heemkundesnippers:

P.H.A. van Os
Dross. Saldenstraat 11
6181 ER Elsloo
Tel: 046-4372787

Bankrekeningen t.n.v. Heemkundesnippers Maasstreek:
Rabo 11.41.34.499; ABN-Amro 43.19.00.361

Heemkundesnippers Maasstreek

Juni 1998, nr. 24

Voorplaat: Sjefke Janssen Nederlands wegkampioen 1947 en 3^e op de wereldkampioenschappen in Reims, 1947, rechts naast Theo Middelkamp de wereldkampioen.

Redactie:
P.H.A. van Os
R.P.A. Paulussen
J. Sieben
J.W. Sizoo

ISBN: 90-70692-30-9
ISSN: 0920-9107

Drinkwater door de eeuwen heen deel I

Piet van Os, sectie geologie

Zonder water is leven, zoals wij dat op aarde kennen, ondenkbaar. Het allereerste leven ontstond miljarden jaren geleden in water. Het menselijk lichaam bestaat voor meer dan 60% uit water. Zonder zuiver water geen gezond leven; menselijke bewoning, dorpen en steden ontstonden in de omgeving van de rivieren, beken en bronnen. Water, zo vanzelfsprekend, is de basis van alles, van ons bestaan. Opmerkelijk is dat het inzicht in het belang van water voor irrigatie, gezondheid en hygiëne bij de oude volken, zoals de Babyloniërs, Perzen, Grieken en Romeinen 'n veel grotere rol in het dagelijks leven speelde dan in de daarop volgende eeuwen. Dit leidde in de geschiedenis van de mensheid tot aan het einde van de 19e eeuw tot desastreuze gevolgen. De steden vervuilden en grote epidemieën als cholera, dysenterie, en typhus heersten alom en veroorzaakten wereldwijd miljoenen doden.

Drinkwater in Nederland

Historisch gezien is de drinkwatervoorziening, het water uit de kraan zoals wij dat nu kennen, nog vrij recent. Een aantal van ons weet nog van vroeger, en de meesten weten het van hun ouders en grootouders, dat het water uit rivier, beek, pomp, put, bron of regenwaterbak kwam en dat de eerste drinkwaterleiding in hun dorp werd aangelegd. Tot en met de 19e en het eerste gedeelte van de 20e eeuw werd de drinkwatervoorziening en de kwaliteit van het water in Nederland sterk bepaald door een drietal factoren:

I) De ondergrond van de streek waar men woonde.

In de laag gelegen gebieden van het land, zoals in grote gedeelten van b.v. Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Zeeland, Groningen en Friesland was het water in de ondergrond brak (zoutig) en daarom niet bruikbaar als drinkwater en moest men gebruik maken van het oppervlaktewater uit de rivieren, grachten, sloten, poelen en van regenwater dat werd opgevangen in tonnen of regenwaterputten. Het oppervlaktewater, dat soms verontreinigd werd door rechtstreekse lozing van menselijk, dierlijk en industrieel afval, was in belangrijke mate ongeschikt en gevaarlijk als drinkwater. Zo was bier in de Middeleeuwen tot in de vorige eeuw een algemeen gewaardeerde vervanging van drinkwater, omdat het door zijn bereidingswijze vrij was van ziektekiemen. In de hoger gelegen gebieden, zoals gedeelten van Drenthe, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg was het grondwater wel geschikt als drinkwater en kon men d.m.v. putten, pompen en bronnen in de behoefte voorzien. Natuurlijk

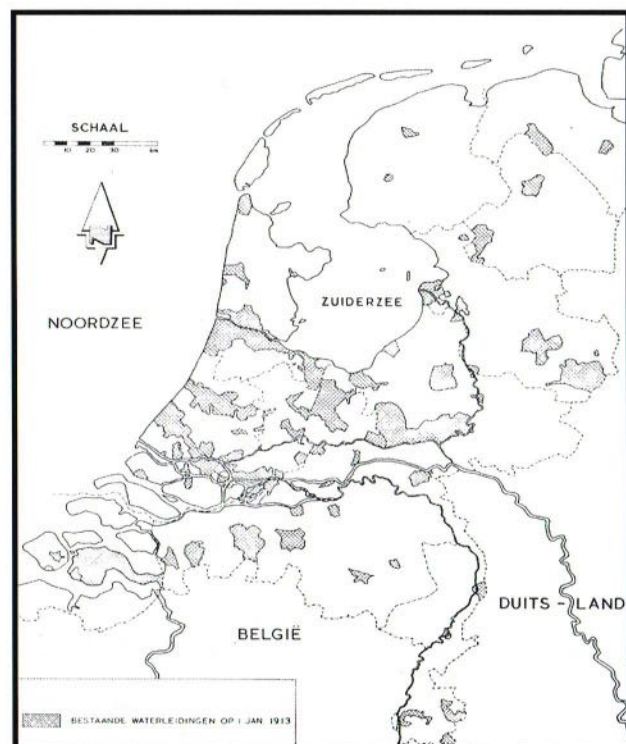
was hier ook verontreiniging mogelijk, maar dat was dan altijd van beperkte en lokale omvang.

II) Het verschil in welstand van de bevolking.

Tijdens de periode van vóór het drinkwaternet bestaat een duidelijk verband tussen verschillen in welstand van de bevolking en het gebruik van kwalitatief goed of minder slecht drinkwater. Zij immers die dat konden betalen, hadden eigen drinkwatervoorzieningen aan huis met een eigen put, pomp of goed verzorgde regenwaterreservoirs en waren veel minder afhankelijk van het vaak verontreinigde oppervlaktewater en van slecht aangelegde gezamenlijke regen- en pompwatervoorzieningen. Daarnaast konden zij in tijden van droogte en waternood zuiver water kopen, dat van buiten de regio of stad werd aangevoerd.

III) De mate van vervuiling in een gebied.

De bevolkingsdichtheid en industrie in stedelijke gebieden waren in vergelijking met het platteland duidelijke negatieve factoren, die invloed hadden op de kwaliteit van het water.

De gevolgen van slecht drinkwater waren, zoals de geschiedenis ons leert, funest voor volksgezondheid, welzijn en hygiëne. De cholera-epidemieën in de 19e eeuw, veroorzaakt door de besmetting van het drinkwater met de cholerabacil, hadden dramatische gevolgen. In 1832-1833 vonden in Nederland ca. 10.000 mensen de dood, in 1848-1849 ca. 23.000, in 1866-1867 ca. 21.000, nog afgezien van aanzienlijke aantallen in tussentijdse epidemieën van geringere omvang. De overlevingskans was bij deze darmziekte slechts 30 à 40%. Naast de cholera tierde ook de tyfus welig in deze eeuw, die vooral veel slachtoffers onder de kinderen eiste.

Vooraf tijdens en direct na de laatste grote cholera-epidemie van 1866-1867 is een intensief en uitgebreid onderzoek gestart naar de oorzaken en als een van de belangrijkste conclusies uit dat onderzoek bleek, dat er een verband bestond tussen het gebruik van oppervlakte- en regenwater en de intensiteit van de cholera en cholerasterfte. Het gebrek aan en de slechte kwaliteit van water had niet alleen invloed op de volksgezondheid, maar ook op de persoonlijke hygiëne. Het dagelijks wassen en douchen was tot ver in deze eeuw nog ongebruikelijk en gebeurde meestal eenmaal per week in een teiltje, waskom of tobbe; het benodigde water werd daarvoor eerst op de kachel opgewarmd. Ook de regelmatige verschoning van ondergoed en kleding was een ongekende weelde. De hygiëne rond de WC was zonder stromend water primitief en dit gold in principe ook voor de keuken, waar in de meest optimale gevallen een waterpomp aanwezig was, die het water betrok uit een put of regenwaterreservoir.

Behalve de positieve invloed van de aanleg van drinkwaternetten op de gezondheid en hygiëne, was de mogelijkheid om effectief grote branden te bestrijden een grote stap voorwaarts. Wie kent niet de geschiedenis van de grote branden, die complete dorpen en steden in de as legden door de overwegend houten bebouwing, maar ook door gebrek aan voldoende bluswater.

Alom in den lande was de publieke waterpomp of put, die in dorpen en steden op centrale plaatsen was gebouwd, een plek voor de sociale contacten. De vrouwen ontmoetten hier elkaar en maakten een praatje, er was toen nog tijd voor!

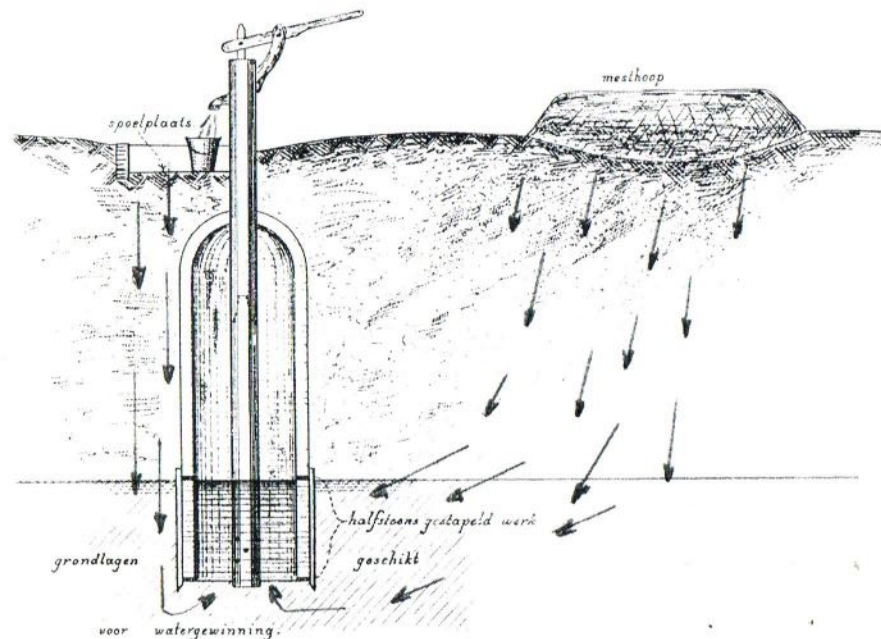
Langzamerhand drong, zoals hierboven beschreven, in 19e eeuw het besef door, dat er een verband bestond tussen het om zich heen grijpen van epidemieën en vervuild c.q. besmet drinkwater. Mede door de zich ontwikkelende kennis op het gebied van de geneeskunde, hygiëne en de bacteriologie (met grote namen als Pasteur, Koch, e.a.), deed zich aarzeland een grote omslag voor in het denken m.b.t. de oorzaken van epidemieën en van de condities waarmede deze bestreden konden worden. In de tweede helft van

de 19e eeuw werd t.g.v. deze inzichten in de steden schoorvoetend een begin gemaakt met de aanleg van drinkwaterleidingen en de organisatie van de afvoer van afval en het leegmaken van de beerputten d.m.v. het zgn. "tonnenstelsel". Amsterdam kreeg als eerste in 1853 een waterleiding gevoed met water uit het duingebied, daarna o.a. Den Haag en Rotterdam in 1874, Maastricht en Den Bosch in 1887, Venlo in 1889, Roermond en Helmond in 1899 enz.

De kapitaalverschaffing, aanleg en exploitatie van de eerste waterleidingbedrijven waren uitsluitend in handen van particuliere ondernemingen, die op basis van winstprofijt en rentabiliteit werden opgericht. Na het aan-sluiten van een stad betekende dit niet, dat de gehele bevolking van die plaats daar direct gebruik van kon maken. In de eerste jaren na de aanleg bedroeg het percentage aangesloten woningen vaak minder dan 5 %. De overheid, met een liberaal-conservatieve politiek, bemoeide zich nauwelijks met drinkwaterzaken. De artsen en de mensen in de gezondheidszorg waren degenen die in het begin van deze eeuw druk uitoefenden voor de uitbreiding van de drinkwatervoorziening. Na jaren van rapporteren aan de regering d.m.v. de Congressen voor Openbare Gezondheidsregeling werden in 1910 en 1913 overheidscommissies in het leven geroepen, die gingen werken aan de algemene landelijke invoering van het drinkwaternet. Politieke pressie kwam er vooral na de jaren 1917 en 1919, toen het algemeen kiesrecht voor resp. mannen en vrouwen werd verkregen. Van toen af aan kwam er, mede door de groei van de technische mogelijkheden, schot in de zaak en in 1938 was ca. 65% van de Nederlandse bevolking aangesloten op het drinkwaternet; in begin van de Tweede Wereldoorlog ca. 75% en in 1963 bijna 100%. Dit was een enorme groei t.o.v. bij voorbeeld het jaar 1913 (zie kaartje op blz. 2). Daarna kwamen echter de jaren van de grote vervuiling van de grond- en oppervlaktewateren en in de laatste decennia het toenemend tekort t.g.v. sterk verhoogd gebruik door de bevolking en door landbouw en industrie, waardoor een daling van de grondwaterspiegel, verdroging en drinkwatertekorten zijn ontstaan.

De drinkwatervoorziening op het platteland van Zuid-Limburg

Het lijkt nu zo vanzelfsprekend, zo gewoon: douchen, WC doorspoelen, met een druk op de knop de wasmachine starten, enz., maar in de eerste decennia van deze eeuw was dat in onze regio nog totaal anders. Zo schrijft H. Cohen in 1903 in opdracht van het Nederlandsch Congres voor Openbare Gezondheidsregeling: "... De ervaring leert evenwel anders. De drinkwatervoorziening te platten lande is in het algemeen hoogst gebrekkig....". In zijn verslag "Drinkwatervoorziening te plattelande" gaf hij een overzicht van tekortkomin-

Figuur 1) Een put met grote kans op verontreiniging vanuit de mesthoop en spoelplaats. Een voorbeeld uit: Drinkwatervoorziening te plattelande

gen (zie fig. 1) en adviezen voor de bouw en inrichting van putten, regenwaterbassins, beerputten, e.d.

Als we de geschiedenis van het drinkwater in Zuid-Limburg onder de loep nemen, zien we een aantal factoren die een gunstige invloed hadden op de kwaliteit en beschikbaarheid van het drinkwater.

a) In het Zuid-Limburgse land bestaat de bodem voor een groot gedeelte vanaf het maaiveld naar beneden uit een pakket löss, een laag grind en/of zand, afwisselend klei- en zandlagen en dikke pakketten krijtafzettingen. Deze opbouw van de ondergrond is uitermate geschikt voor het filteren en het zuiveren van de neerslag en het vormen van natuurlijke watervoorraden.

b) Het reliëf van Zuid-Limburg is ten gevolge van de insnijdingen van de Maas in vroeger tijden, een typisch landschap met valleien. In de laag gelegen

valleien was het grondwater op geringe diepte bereikbaar. In de valleiranden ontspringen de bronnen, die water van goede kwaliteit leveren en gevoed worden door het gefilterde water van de plateaus. Ook op de hoger gelegen plateaus kon men door het slaan van putten en pompen zuiver grondwater uit de diepere ondergrond verkrijgen (zie onderstaande foto).

Put bij Zuid-Limburgse boerderij

c) Eveneens belangrijke factoren waren de minimale industriële activiteiten en de geringere bevolkingsdichtheid tot aan het begin van de 20e eeuw, waardoor verontreiniging van het water nauwelijks plaatsvond.

De ontwikkeling m.b.t. de drinkwaterleidingen in Zuid-Limburg was als volgt: in Maastricht (1887, particulier bedrijf), Heerlen (1889, gemeentelijk bedrijf met aansluitingen naar Hoensbroek en Voerendaal in 1920), het eerste particuliere streekwaterleidingbedrijfje in het Geuldal voor de gemeenten Valkenburg, Houthem en Meerssen (1905), Kerkrade en Vaals aangesloten op het Was-

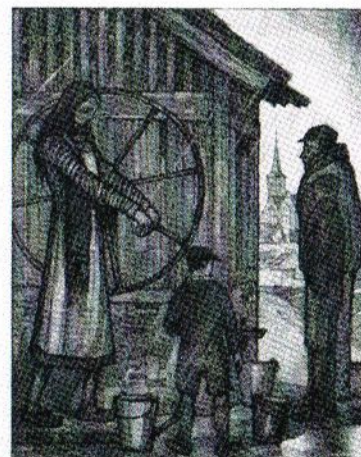
serwerk des Landeskreises Aachen (1909), Sittard (1915, gemeentelijk bedrijf) en kleine gedeelten van de gemeenten rond de ontstane mijnzetels in de Oostelijke Mijnstreek, die het water van de mijnbedrijven betrokken in de periode tussen 1913 en 1920.

Vóór 1913 was er nog geen serieuze poging gedaan om een interlokale drinkwatervoorziening van de grond te krijgen. Dit gebeurde pas in 1914 toen Provinciale Staten geld vrij maakten voor de studie naar de mogelijkheden van een regionaal drinkwaternet. Zoals altijd waren de kosten het grote struikelblok om binnen afzienbare tijd daarna met de uitvoering te beginnen.

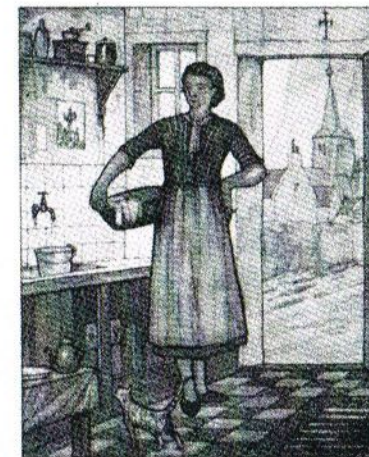
De
N.V.
Waterleiding-Mij
voor
Zuid-Limburg
vraagt u:

*Reclamemateriaal
uit 1930*

waarom POMPT en PUT U nog altijd

en waarom TAPT U nog niet?

Het totale plan voor de ca. 56 gemeenten ten zuiden van Echt, die in aanmerking kwamen voor aansluiting op het regionaal drinkwaternet, vergde een investering van f. 10.000.000, een bedrag dat, in die tijd zonder overheidssubsidies e.d., erg hoog was. Vooral omdat de afzonderlijke gemeenten hun aandeel in de kosten en exploitatie moesten dragen, stuitte dit plan met die omvang op grote problemen en weerstand.

De Aandeelhouders der Naamloze Vennootschap

Waterleiding Maatschappij v. Zuid-Limburg

(dat zijn de betrokken gemeenten in de Provincie Limburg)

hebben besloten de Waterleidingtarieven met ingang van 1 Juli 1932 te verlagen met een zesde deel en voor sommige woningtypen nog beduidend meer.

Aangesloten! Door Uw medewerking is dit resultaat in eenige jaren bereikt. Voert nu bij Uw kennissen en buren propaganda voor de aansluiting van nog minstens 1000 woningen. Alleen dan kan deze tariefsverlaging worden gehandhaafd en kan op den duur misschien nog tot verdere verlaging worden overgegaan.

Maakt in Uw eigen belang propaganda!

Bewoners van woningen zonder waterleiding!

Beneft, dat de waterleiding niet meer een luxe is, maar een allereerste levensbehoefte is geworden. Door deze tariefsverlaging wordt het nut en het gemak der waterleiding binnen ieders bereik gebracht. Binnenkort zullen onze agenten U persoonlijk de nieuwe voorwaarden voor waterlevering komen mededeelen.

Loopt niet langer naar de pomp!

Attentie

Duitzend van deze stroobiljetten zijn van een roode overdruk voorzien: **GOED VOOR DRIE MAANDEN GRATIS WATER.** Wie voor 1 Mei 1932 onder bijvoeging van één van de aldus gemerkte biljetten een aanvraag voor waterleiding in een bestaand, nog niet aangesloten perceel indient bij ons hoofdkantoor (Prins Bisschopsplein 5, Maastricht), onze agenten of ons personeel **ONTVANGT GEDURENDE DRIE MAANDEN GRATIS WATER.**

Maastricht 7 April 1932.

DE DIRECTEUR DER N.V. WATERLEIDING
MAATSCHAPPIJ VOOR ZUID-LIMBURG.

Per vliegtuig verspreid stroobiljet uit 1932

Toch kwam het, na vele tussentijdse verworpen voorstellen, in 1925 tot een afgeslankt plan dat levensvatbaar bleek en werd de NV. Waterleiding Mij. voor Zuid-Limburg opgericht met een startkapitaal van ca. f. 3.000.000. De provincie stelde zich toen garant voor de door de gemeenten af te sluiten geldleningen bij de Rijksverzekeringsbank. Beek, Bocholtz, Elsloo, Geleen, Geulle, Gulpen, Hulsberg, Klimmen, Nuth, Schinnen, Simpelveld, Spaubeek, Urmond en Wijlre waren de eerste gemeenten die met de NV. Waterleiding Mij. voor Zuid-Limburg in zee gingen.

In de jaren daarna volgde vrij snel het grootste gedeelte van de overige 56 gemeenten. In 1938 hadden alleen nog Borgharen, Broeksittard, Grevenbicht, Itteren, Jabeek, Mesch, Obbicht en Papenhoven, Roosteren, Rijkholt en Ulestraten geen drinkwaternet.

Veel werk is in die periode verzet. Bovendien was het nodig om de bewoners van de aangesloten dorpen voor te lichten en over te halen om hun woning op het net te laten aansluiten; dat was zeker niet zo vanzelfsprekend als nu. Er werd daarom door de NV. driftig reclame gemaakt voor de goede zaak. Dit blijkt b.v. uit de in 1930 verschenen reclamefolders, en de in 1932 over Zuid-Limburg per vliegtuig verspreide stroobiljetten (zie voorafgaande pagina's), die de bevolking opriepen om over te gaan op leidingwater.

Uit de gegevens van de NV. blijkt dat het aantal "klanten" van het totale in het verspreidingsgebied van de NV. Waterleiding Mij. voor Zuid-Limburg aan te sluiten woningen, snel opliep: in 1930: 5200 of 54% van het beschikbaar woningbestand; in 1940: 16.000 of 73%; in 1950: 23.000 of 91%, in 1970: 67.000 of 97%.

Vanaf 1973 kwam een aantal fusies en overnames van waterleidingsbedrijven in Limburg tot stand en werd de NV. Waterleiding Maatschappij Limburg (WML) een feit. In 1996 leverde de WML ca. 80 miljoen m³ water aan ca. 435.000 afnemers in geheel Limburg. De WML is nu een groot modern bedrijf met het hoofdkantoor in Maastricht, met 550 medewerkers en een jaarlijkse omzet van ca. f. 225.000.000. De aandelen van de NV, totaal 500 stuks nominaal f. 10.000 per stuk, zijn in handen van de provincie (118 stuks) en de overige zijn in het bezit van de gemeenten, waarvan de gemeente Stein er 10 in haar bezit heeft (situatie 1996).

In het volgend deel van "Drinkwater door de eeuwen heen", zal de nadruk liggen op hydrologische en technische bijzonderheden, foto's, kaartjes, kostprijs, documenten met betrekking tot het drinkwater van Limburg en onze gemeente en directe omgeving. Tevens zal worden ingegaan op de huidige waterwinning in Limburg en haar mogelijkheden, ontwikkelingen en bedreigingen.

Bronnen:

C.H.A. Cohen, *Drinkwater te plattelande*, Zwolle, 1903.

Drinkwatervoorziening in Nederland 1913-1938, Gedenkboek ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de centrale commissie voor drinkwatervoorziening en van het Rijksbureau voor drinkwatervoorziening, Den Haag, 1938.

Waterwinning in Zuid-Limburg 1941, Maastricht, 1941.

I. Vogelzang, *De drinkwatervoorziening van Nederland voor de aanleg van de drinkwaterleidingen*, 1956.

Water, Gedenkboek ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de N.V. Waterleiding Maatschappij voor Zuid-Limburg, Maastricht, 1965.

"Het Kraantje", personeelsblad van de WML, 1986.

Diverse jaarverslagen van de WML.

Klapperstenen

Wil Klarenaar, sectie geologie

Wanneer u in Limburg over een landweg met Maasgrind loopt of u bevindt zich in sommige grindgroeves, dan kan het voorkomen dat u daar een aardappelachtige, roestkleurige steen aantreft. Op zich niet zo bijzonder, zult u denken. De verwondering komt wanneer u de steen heen en weer beweegt: de steen maakt een rammelend geluid! U heeft een klappersteen gevonden. Vroeger werd de klappersteen als een talisman voor een voorspoedige zwangerschap beschouwd; de voorloper van het "belletje" dat tegenwoordig soms wordt gedragen?

De klappersteen blijkt een betrekkelijk zachte steen, want hij is met een zakmes gemakkelijk te krassen en aan het oppervlak ontbreken slijtage-sporen. Hieruit kunnen we afleiden dat de stenen geen lange transportweg hebben afgelegd. Ze zijn dan ook ter plekke ontstaan in de grindbanken van de Maas. Hierdoor bezitten de klapperstenen dezelfde maximale ouderdom als die van het grind, zo'n 2 miljoen jaar.

Het is eigenaardig dat we deze klapperstenen niet aantreffen in het grind langs de huidige Maas of in de directe omgeving ervan, maar dat we altijd oudere grindafzettingen moeten opzoeken om ze te vinden. Dit betekent dat klapperstenen nu niet meer kunnen ontstaan. Volgens onderzoekers is dit te verklaren, doordat de klapperstenen werden gevormd rondom een zogenoemde siderietknol, een mengsel van kalkhoudende klei met het ijzermineraal sideriet. Door het in oplossing gaan van deze ijzerhoudende kleiknollen in het grondwater, en het vervolgens weer opnieuw afzetten ervan aan de buitenzijde van de kleiknol, maar nu als het mineraal limoniet, is de concretie ontstaan. Wat aan de binnenzijde van deze uiteindelijk holle limonietconcretie overblijft, zijn nog wat onoplosbare kleiresten, die na het dalen van de grondwater-spiegel tot schilfers opdrogen. Deze schilfers veroorzaken het typische rammelende geluid, als we de steen heen en weer bewegen.

Er vindt nog steeds transport plaats van ijzerverbindingen in watervoerende grindpakketten. Door afzetting van deze ijzerverbindingen elders in het grindpakket ontstaan daar massieve bruine limonietconcreties, verkit met het Maasgrind, zogenoemde ijzeroer. Doordat er nu echter geen siderietknollen meer in het Maasgrind voorkomen, is het uit met het ontstaan van de klapperstenen.

Bronnen:

L.H. Hoffland, "Over klappers en Sfero's", in: *Grondboor en Hamer* nr. 6/7, 1958.

P. van der Lijn, *Het keienboek*, 6^e druk, 1973.

Genealogie, wat is dat eigenlijk?

Henk Peeters, sectie geschiedenis en genealogie

Voor veel mensen is "genealogie" gewoon een ander woord voor stamboom-onderzoek. Gedeeltelijk klopt dat ook, want van de meer dan 20.000 Nederlanders die genealogie als hobby hebben, zijn er inderdaad een aantal die aan stamboomonderzoek doen. De meesten van hen doen echter aan genealogie: letterlijk vertaald "de kennis van verwantschappen" en doen dan onderzoek naar familieleden met dezelfde familienaam. Erg veel genealogen zoeken echter naar de geschiedenis van al hun biologische voorouders en die noemt men in het jargon Kwartierstaatonderzoekers.

Bij het opmaken van een kwartierstaat (zie volgende pagina) gaat men uit van één persoon, "Probandus" of "kwartierdrager" genoemd. Deze krijgt het nummer 1. Vervolgens krijgt de vader van de probandus nummer 2 en de moeder wordt 2 + 1 = 3, de grootouders krijgen de nummers 4 t/m 7 (iedereen heeft immers 2 grootouders). De grootvader van de probandus krijgt nummer 4, zijn vrouw 4 + 1 = 5. De ouders van de moeder van de probandus krijgen nummer 6 en 7. In een kwartierstaat krijgen de mannen dus altijd een even getal en hun vrouwen dat getal + 1.

Voorbeeld kwartierstaat:

1 Probandus																			
2 Vader										3 Moeder									
4 Grootvader					5 Grootmoeder					6 Grootvader					7 Grootmoeder				
(8)		(9)			(10)		(11)			(12)		(13)			(14)		(15)		
(16)	(17)	(18)	(19)	(20)	(21)	(22)	(23)	(24)	(25)	(26)	(27)	(28)	(29)	(30)	(31)				

In dit voorbeeld kunt U zien, dat bij 5 generaties 31 namen horen. Bij 10 generaties moeten 1024 namen worden gezocht. Deze nummering werd voor het eerst gebruikt in 1676 door de Spaanse genealoog Hieronymus de Sosa. Door het feit dat deze methode van nummering grote bekendheid kreeg door de grootmeester van de moderne genealogie, Dr. Stephane Kekule von Straditz die deze methode sinds 1898 toepaste, wordt deze methode kortweg de methode Kekule, of methode Straditz genoemd.

De meeste niet-hobbyisten denken bij stamboomonderzoek direct aan adellijke voorouders en aan familiewapens. In de praktijk is niets minder waar,

vader of moeder van dit kind, want dit is immers je zoon of dochter. Je weet wanneer jezelf geboren bent. Nu heb je al drie generaties. Je kent (meestal) je vader, dat is de vierde generatie. In het trouwboekje van je ouders vind je de namen van de grootouders. Het mooist is als je ze hebt gekend of er nog steeds mee kunt spreken. Die kunnen immers nog een heleboel over vroeger vertellen. Een trouwboekje van je grootouders laat je alweer kennis maken met de zesde generatie. Met die kennis kun je in het archief in Maastricht een mooie start maken met het verder samenstellen van je stamboom.

Periode 2

Dat is de periode vanaf 1795 tot ca. 1900. Voor genealogen zijn in deze periode de gegevens van de burgerlijke stand een uitermate belangrijke bron, vooral de gegevens uit huwelijksakten. Daarnaast leveren militaire archieven signaleringen van de mannelijke familieleden (zie volgende pagina). Kadastrale gegevens leren welke onroerende goederen aan de familie behoorden en belastingarchieven leren welke bezittingen iemand bij zijn overlijden achterliet. Waar iemand woonde en hoe de gezinssamenstelling was, welke beroepen werden uitgeoefend, testamenten, notarisakten en eventueel ook justitiële gegevens, van alles en nog wat kan er worden gevonden.

Kilometers strekkende meter overheidsarchief staan gratis ter beschikking van de onderzoeker. Geen paniek: op alle archieven zijn uitgebreide registers en indexen voorhanden. Het opzoeken van gegevens kan dus heel efficiënt en systematisch. Bijzondere kennis is voor onderzoek in deze periode niet nodig. Alleen in de periode 1796 tot 1812 zijn alle gegevens in de Franse taal genoteerd. Verder werd tussen 1796 en 1806 een heel bijzonder soort kalendersysteem gebruikt.

Periode 3

Deze periode is tussen ongeveer 1600-1700/1795 van plaats tot plaats wat verschillend. Politiek was Zuid-Limburg (die naam bestond toen overigens nog niet voor onze contreien) in die tijd zeer versnipperd. Een burgerlijk bestand bestond nog niet. Voor genealogische onderzoekers zijn die verschillende staatkundige indelingen -op een enkele belangrijke uitzondering na- niet zo van belang. Voornamer is dat de overheid haar taak als administrateur in die periode veel minder belangrijk vond dan later; geen burgerlijke stand, geen militaire archieven, geen systematische belastinggegevens, geen kadastrale gegevens en dergelijke. Voor genealogen zijn er over die tijd eigenlijk maar twee belangrijke bronnen. Dat zijn:

- de notariële akten die in leesbaar Nederlands zijn geschreven en die ook compleet bewaard en van indexen zijn voorzien;

ACTE DE NAISSANCE.

MAIRIE d' *Nuth*

ARRONDISSEMENT communal d' *Maastricht*

Du *vingt deux* jour du mois de *pluviose* l'an *nuit* de la République Française.

ACTE DE NAISSANCE de *Jean Henri Claris*
né le *meur* jour à *Sept* heure du matin fils
de *Nicolas Claris Cultivateur* dans la Commune
de *Nuth* et *Demaria Goudes Son Epouse*
ou *legitim mariage*

Le sexe de l'enfant a été reconnu être *de mal*
Premier témoin, *Henri* *un* *journalier* *age*
l'empêché *par* *Henri* *Coenen* *son* *profession*
Second témoin, *Edile* *Henri* *Coenen* *son* *profession*
age *treize* *ans* *dans* *la* *Commune* *de* *Nuth*.
Sur la réquisition à nous faite par *le* *père* *de* *l'enfant*

Et ont signé

Constaté suivant la Loi, par moi *J. Goudes*
maire de la Commune de *Nuth* faisant les fonctions
d'officier public de l'état civil.

H. Corp

J. Coenen

J. Goudes

- de andere belangrijke bron zijn de doop-, trouw- en begraafregisters van de pastoors.

Daarnaast zijn er de bestuurlijke archieven waar ook genealogen met wat geluk gegevens in kunnen vinden. Ook deze stukken zijn allemaal te vinden in de rijksarchieven in de provinciehoofdsteden.

Onderzoek in deze periode is echter beduidend moeilijker: de doop-, trouw- en begraafregisters zijn door de pastoors uitsluitend geschreven voor hun opvolgers. De akten zijn dus in het Latijn opgeschreven, maar dan wel volgens een standaardformule die ook niet-latinisten binnen vijf minuten kunnen

MODEL LITTA. LI.
Art. 200 der Wet
van 3 Januarij 1817.

GRATIS.
Lijting van den Jare
1847.
1ste KLASSE.

NATIONALE MILITIE.
PROVINCIE ZUID-HOLLAND.
Certificaat.

DE STAATSRaad, GOUVEREUR VAN DE PROVINCE
ZUID-HOLLAND,

Signalément.
Lengte 1 el strepen.
Aangezicht
Voortloof
Oogen
Neus
Mond
Kin
Haar
Wenkbrauwen
Merkbare teekenen

verklaart, dat *Jaans de Bore*
geboren te *Gorinchem* den *30 September 1808*
van beroep *koopman*
Zoon van *Gerardus*
en van *Elisabeth Hilol*
binnen de Gemeente van *Gorinchem* (J. Kanton),
voor de Nationale Militie is ingeschreven; dat aan hem vervolgens,
bij de loting is ten deel gevallen het Nummer *61*, hetwelk tot
heden niet opgeroepen zijnde, hem tot geene dienst heeft verplicht.

Gegeven te 's Gravenhage, den *18 October* 1847.

De Staatsraad, Gouverneur voornoemd,

Handteekening
Geregistreerd N. 5564

begrijpen aan de hand van de korte woordenlijst. Het echte probleem zit echter vaak in het slechte handschrift van de pastoors die immers niet voor latere onderzoekers maar alleen voor zichzelf en hun opvolgers schreven. Gelukkig zijn er van deze registers -die jammer genoeg lang niet allemaal bewaard zijn gebleven- goed leesbare indexen gemaakt waar echter lang niet alle opgeschreven gegevens in zijn opgenomen.

Periode 4

Dat is dan de periode vóór de doop-, trouw- en begraafboeken. In deze periode -die kan teruggaan tot ver in de Middeleeuwen- zijn de enige beschikbare bronnen de bestuurlijke (waaronder de justitiële) en de notariële archieven. Onderzoek in deze periode kan bewijsbare afstammingslijnen opleveren, maar het is voor onderzoekers beter daar niet op te rekenen: het leveren van de bewijzen van de juiste afstamming zal vaak grote moeilijkheden opleveren. Een bijzonder probleem in deze periode (dat ook al in het oudste deel van periode 3 kan optreden) is dat vaak gebruik wordt gemaakt van een totaal ander lettersysteem dan wij nu kennen. Veel onderzoekers stoppen hun onderzoek, zodra zij met deze schrijfwijze worden geconfronteerd. Eigenlijk is dat jammer, want met wat geduld zijn ook die 26 maal twee (voor hoofdletters en schrijffletters) lettersymbolen best te leren. In onze snelle tijd zijn helaas soms zelfs heel succesvolle genealogen niet bereid een paar weken te oefenen om zich deze lettersymbolen eigen te maken. Vergeten is dan dat ook ons gebruikelijke lopende schrift pas is geleerd gedurende een heel jaar lagere schooltijd, letter voor letter geoefend en geleerd. Een schat aan gegevens blijft daardoor voor veel genealogen gesloten.

Wat is nu de uitdaging van genealogisch onderzoek?

Op de eerste plaats is genealogisch onderzoek voor iedereen een heel persoonlijke puzzel met soms onverwachte probleempjes die moeten worden opgelost. Best een uitdaging! Daarnaast is genealogisch onderzoek heel verrijkend voor eigen algemene kennis van zaken als geschiedenis in zijn algemeenheid; justitieel, politiek, staatkundig, militair, bestuursrechtelijk en ook bijvoorbeeld in dingen als ontwikkeling van het familierecht om maar eens iets vreemds te noemen. Raakvlakken met leefomstandigheden, landbouw-geschiedenis, de rol van de kerken enzovoort enzovoort: voor van alles en nog wat zal een geïnteresseerde genealoog belangstelling hebben of gaan krijgen.

In tegenstelling tot wat men zou verwachten is het beoefenen van de genealogie bepaald geen studeerkameractiviteit. Genealogen doen in hun onderzoek veel contacten op, niet alleen met collega-hobbyisten maar ook met soms erg verre verwanten. Kwartierstaat-onderzoekers zijn in de regel nog

veel actiever in hun onderlinge contacten: met name met collega's met wie ze voorouders gemeenschappelijk hebben. Gebruikelijk is dat mensen met dezelfde hobby elkaar zoveel mogelijk helpen en voorzien van gegevens die al bekend zijn of op andere manieren elkaar helpen. Wie praat er nu niet graag over zijn hobby?

Welke gegevens zijn zelden of nooit te vinden? Gegevens puttend uit bestuurlijke archieven zal men zelden of nooit weten hoe de karakters van soms lang geleden voorouders waren. Mogelijk waren het heel sympathieke mensen, mogelijk ook enorme klieren met wie men in levende lijve geen uur zou willen praten. Mogelijk hadden die voorouders vreemde en zelfs onprettige gewoonten, hadden ze vlooien of waren mismaakt. Mogelijk wisten ze zich nauwelijks, boerden of lieten zelfs winden. Of ze door hun omgeving hooggeacht of nauwelijks serieus werden genomen, zullen genealogen zelden over iemand te weten komen.

Op hoge uitzondering na zullen parochiële of overheidsarchieven nooit uitsluitend geven over dit soort zaken, evenmin als over doodsoorzaken; ook die werden nooit opgeschreven. Slechts enkele van de vele honderden pastoors die voor ieder van ons gegevens hebben opgeschreven, bleken er een persoonlijke hobby aan te hebben van overledenen de overlijdensoorzaak te noteren. Niet voor niets dus dat genealogisch onderzoek voor vrijwel iedereen begint met het interviewen van nog levende oudere familieleden; die kunnen dit soort belangwekkende details nog vaak vertellen. Het correct opschrijven met vermelding van de bron van de gegevens is dan de eerste stap op weg naar een eigen familie-archief.

In het rijksarchief van Maastricht kun je van maandag t/m vrijdag terecht van 09.00-16.30 uur. Het adres is: St. Pieterstraat 7. Als je je hier voor de eerste maal aanmeldt, ontvang je een toegangspas. Alleen de gemeenten Heerlen, Sittard en de stad Maastricht hebben hun archievenbeheer in eigen hand gehouden, dus daar kun je alles van die gemeenten vinden. Van deze gemeenten zijn dan in het rijksarchief niet de originele stukken, maar wel de kopieën in te zien.

Bronnen:

Dhr. J. Liedekerken, 1998.

Donald Vandecandelaere, *Kwartiersstaatboek Familia et Patria*, Roesselare, 1992.

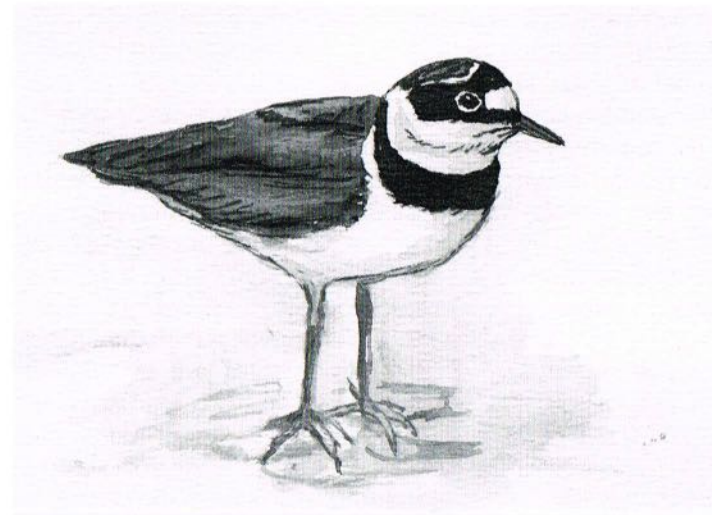
J.G.M. Aben, *Genealogie van de familie Aben*, Halfweg, 1990.

Sociaal Historisch Centrum voor Limburg, Boschstraat 73, Maastricht, Tel. 043-3250141. Dit is geopend van maandag t/m vrijdag van 09.00-17.00 uur.

De Kleine plevier, *Charadrius dubius*

Antoinette Duijsters, sectie geologie

Het Grensmaasgebied is zeer in trek bij rivier- en pioniervogels. Dit zijn vogels die bij voorkeur broeden op pas drooggevalen zand-, grind- of slikbodems. Op dit moment zijn dat vooral de grindbanken, maar in de toekomst zullen er ook zand- en slikbodems in de verbrede Maasbedding ontstaan. Onder deze pioniervogels zijn ook steltlopers, waarvan de Kleine plevier de opvallendste is. Vooral na hoog water ontstaan er goede broedplaatsen; dit hebben de recente grote overstromingen bewezen: het aantal broedparen is daarna verdubbeld, ook in de Maasbedding bij Meers.

De volwassen Kleine plevier

Hierdoor neem ik regelmatig deze kleine vogels (15 cm) waar. Dit is niet zo gemakkelijk, want deze kleine veren bolletjes zijn goed gecamoufleerd tussen het grind. Volwassen exemplaren zijn van maart tot oktober regelmatig waar te nemen. De broedtijd begint in april en kan tot augustus duren, vooral als het eerste broedsel verloren gaat, zoals in 1997 is gebeurd, toen er in het voorjaar een hoge waterstand ontstond. Hierdoor zijn er zeker twee legsels weggespoeld. In de afgelopen twee jaar heb ik drie legsels gevonden en vijftien maal kuikens van alle leeftijden.

De Kleine plevier is de kleinste plevierensoort in West-Europa en de soort die het meest in het binnenland voorkomt. De strandjes bij de oevers en beddin-

gen van meren en rivieren hebben zijn voorkeur. Hier valt het nest (een ondiep kuiltje) het minste op. Het bevat meestal vier eieren met een goede schutkleur (zandkleurig met een tekening van fijne spikkels, vlekken en streepjes). Ook de donskuikens die na een broedtijd van 24-26 dagen uitkomen, hebben een goede schutkleur. De jongen zijn na vijf weken zelfstandig, maar missen nog de gele oogring en de zwarte tekening is nog onvolledig. De volwassen vogels (mannetje en vrouwtje zijn gelijk) zijn wit van onder met bruine rug en vleugels. Ze hebben een zwarte band om de borst, een zwarte tekening aan de kop en om het oog een gele ring.

De naam Charadrius komt van Character wat "de gebrandmerkte" betekent, vanwege de scherpe zwarte tekening. Dubius betekent "twijfelachtig", dit vanwege de grote gelijkenis met de Bontbekplevier, die langs de kust broedt. Plevier komt van Pluvius wat "van de regen" betekent; de gehele groep heeft deze naam gekregen omdat men vroeger meende dat zijn roep regen aankondigde. Plevieren zijn oogjagers; dit betekent dat ze hun voedsel (insecten, weekdieren en wormen) met hun zicht zoeken.

Donskuikens

Informatie: alle goede vogelboeken.

De gegevens over broedgevallen komen uit het tijdschrift Limburgse Vogels, een uitgave van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg.

Tekeningen: A. Duijsters.

Broedsel Kleine plevier

Een opvallend gedrag vertonen ze, als ze belagers bij hun nest willen weglukken. Ze doen dan alsof ze vleugellam zijn, maar als de belager ver genoeg is weggelokt, vliegen ze op. Als de vogels dit gedrag vertonen, wees dan voorzichtig, want u bent dan vlak bij het nest of de kuikens. Voor onervaren mensen is het zeer moeilijk om het nest of de kuikens te vinden; men kan het dus beter niet proberen en de diertjes met rust laten.

Nieuwe straatnamen in Stein vanaf 1941 (II)

Ton Macco, sectie geschiedenis

4. Straatnamen in het complex "Den Hoek"

De hierna volgende straten werden in 1955 aangelegd. Alhoewel het gebied niet tot de bezittingen van de oude Heerlijkheid Stein heeft behoord, meende men de herinnering aan de oude heerlijkheid, zoals deze was ingezet met straatnamen in het Steinder Kamp, te moeten voortzetten.

- Peldenstraat

De weg wordt genoemd naar Jost Wirich van Pelden-Cloudt. Hij huwde in 1695 met barones Magdalena van Kinsky en werd daardoor mede heer van Stein.

- Crostolostraat

De Crostolo is een klein zijriviertje van de Po in Italië. Ten westen van Reggio vond in 1702 aan dit riviertje een hevig treffen plaats tussen de Spaanse en Oostenrijkse troepen. Johan Philips Eugenius, graaf van Merode-Westerlo en heer van Stein, greep in deze veldslag op het juiste moment in en versloeg het Oostenrijkse, uit Darmstadt afkomstige regiment.

- Damiatestraat

De eerst bekende heer van Stein, Herman van Elsloo, was grondlegger van de Arnolden-dynastie. Hij regeerde de vrije Rijksheerlijkheid Stein van 1202-1222. Hij nam deel aan de vijfde kruistocht (1219-1221) onder het vaandel van de graaf van Berg (een graafschap oostelijk van de Rijn). Hij was betrokken bij de verovering van Damiate op de Muzelmannen in 1219.

- Woeringenstraat

Deze benaming herinnert aan de veldslag bij de vesting Woeringen ten noorden van Keulen in het jaar 1288. Een der heren van Stein, Arnold II of Arnold III, onderscheidde zich in deze slag en werd na afloop op het slagveld tot ridder geslagen.

- Van der Marckstraat

Een der laatste soevereine heren van Stein was Jan Frederik Karel van der Mark. Hij kocht in 1767 een zesde gedeelte van de goederen van Karel Lodewijk Frans, baron van Kinsky. Tot deze goederen behoorde ook de vrije

Rijksheerlijkheid Stein. Baron Van der Marck kwam in geldnood en zag zich in 1792 genoodzaakt de Heerlijkheid Stein te verkopen aan Rijksgravin Van Halberg, geboren Van Hoesch.

Het advies aan de raad is van 7 oktober 1955; de raad nam het voorstel over in haar vergadering van 17 oktober 1955.

In dezelfde vergadering werd het besluit genomen een drietal straatnaamwijzigingen door te voeren. De beweegredenen zijn hier letterlijk weergegeven:

1. *De benaming van het gedeelte van de Holenweg, dat de feitelijke toegang tot het Gemeentelijk Havenbedrijf vormt door zijn ligging in het verlengde van de bestaande Havenstraat wekt verwarring. Hetzelfde geldt voor het gedeelte van de Industrieweg, dat is gelegen zuidelijk van de Hoogenweg. Bij de benaming van de Havenstraat is men -naar het ons voorkomt- uitgegaan van de logische gedachtengang, volgens welke de rechtstreekse toegangsweg naar de haven het best deze naam kan dragen. Het laten voortbestaan van de benaming Holenweg voor het verlengde van de nieuw aangelegde weg was evenwel niet logisch te noemen. Daarbij komt nog dat de Havenstraat thans niet de enige voor alle verkeer geschikte toegangsweg naar de gemeentelijke haven vormt, sedert het zonet genoemde gedeelte van de Industrieweg is gereed gekomen. De meest logische benaming van de genoemde gedeelten van de Holenweg en de Industrieweg is naar onze mening dan ook die van Havenstraat. Wij stellen u daarom voor, de benaming van het gedeelte van de Holenweg dat het verlengde vormt van de bestaande Havenstraat en van het gedeelte van de Industrieweg, gelegen zuidelijk van de Hogenweg te wijzigen in Havenstraat.*

2. *De benaming Smeetswegskan doet denken aan een veldweg zonder enige bebouwing. De naam Smeetsstraat achten wij in overeenstemming met het karakter van woonstraat, die deze weg thans heeft.*

3. *De Drieskensweg vormt -vooral sedert daaraan bebouwing is tot stand gekomen- in feite een verlenging van het Smeetswegskan. Dit feit ware tot uitdrukking te brengen in de benaming van de weg. Wij menen u daarom te moeten voorstellen de benaming Drieskensweg te vervangen door die van Smeetsstraat. De Smeetsstraat vormt daardoor de rechtstreekse verbinding tussen de Mauritsweg en het noordelijk deel van de Heerstraat. Eenzelfde benaming voor deze rechtstreekse verbinding achten wij logisch.*

5. De Heerstraat en de uitbreiding in Nieuwdorp in 1959

- Heerstraat

De tertiaire weg nr. 70 zal een belangrijke doorgaande streekverbinding gaan worden tussen Beek via Stein en Urmond naar Sittard. Met het oog op de lengte van deze weg moest deze in bepaalde gedeelten worden aangeduid.

Daarnaast wilde men voor een gedeelte ervan de ingeburgerde naam 'Steinderweg' (richting Beek) handhaven. Zo is door de raad op 5 november 1959 de naam 'Heerstraat' vastgesteld, met de toevoeging -Zuid, -Centrum en -Noord. De scheiding tussen de verschillende delen is gelegd op markante punten in het wegtracé.

- Steinderweg

Als gevolg van de aansluiting op de Heerstraat-Zuid ontstaat er een haakse aansluiting op de Steinderweg nabij het pand Steinderweg 27. De Steinderweg buigt af richting Keerend. De naam Steinderweg kan daarom alleen gehandhaafd worden tot aan de samenkomst met de Heerstraat-Zuid.

- Den Hoekstraat

Doordat de 'internationale Rijksweg nr. 76' (de autoweg richting Maasmechelen) het Keerend zal gaan kruisen, wordt deze in tweeën gesplitst. Vastgesteld is de weg van pand Steinderweg tot aan de geprojecteerde 'Rijksweg 27' de naam 'Den Hoekstraat' te geven.

De naam "Den Hoek" is een vanouds gangbare benaming. Deze geschiedkundig belangrijke naam is de aanduiding van een oude gemeentegrens. Deze naam wordt ook nog in het kadaster genoemd. Tenslotte was deze naam in de volksmond bekend als de aanduiding van een gebied westelijk van de Heisteeg en noordelijk van de bestaande Steinderweg.

- Diepenbeekstraat

De geschiedenis van Stein bevat menige herinnering aan de Heerlijkheid Diepenbeek bij Hasselt. Een zekere Jacob van Stein werd rond 1265 heer van Diepenbeek en hij heeft de latere dynastie Diepenbeek gesticht. Die voerde ook het wapenschild van Stein (het ruitenschild) en de strijdkreet "Stein". Een achterkleindochter van genoemde Jacob, Elisabeth van Diepenbeek, werd rond 1350 Vrouwe van Stein als echtgenote van de laatste heer Arnold van Stein. Zij is rond 1390 overleden.

In latere tijd was een van de rentmeesters onder het geslacht de Merode, Hendrik Hayweghen, afkomstig van Diepenbeek.

- Van Praatstraat

Petronella van Praat (1501-1593) was de merkwaardigste vrouw die ooit over Stein geregeerd heeft. Zij was de dochter van Lodewijk van Vlaanderen, heer van Praet, Moerkerken enz. en minister en gezant van keizer Karel V. Petronella huwde met Herman van Bronckhorst-Batenburg, heer van Stein. Hun kinderen hadden alle een zeer groot aandeel in de opstand tegen de

Spanjaarden tijdens de 80-jarige oorlog (1568-1648). Na de dood van haar man in 1556 had zij de heerschappij over Stein en ze heeft zich er doen gelden, niet altijd ten voordele van kerk en godsdienst. Zij was een machtig persoon, maar men zegt van haar dat zij ook aan vlagen van verstandsverbijstering leed.

Zij was een groot voorstander van de nieuwe leer van Luther en Calvijn, verleende bescherming aan de nieuwe geloofspredikers en liet Stein en Batenburg beeldenstormen.

6. Straatnamen in het uitbreidingsplan "Nieuwdorp II"

- Bergèkenstraat

De kadastrale benaming van de percelen waardoor deze weg loopt. De betekenis is wellicht Berg-inke of -enke, d.w.z. kleine berg.

- Kamperstraat

Deze straat loopt ongeveer waar eerder de Kamperweg en de Bovenste Kamperweg gelopen hebben. De benaming is zonder enige twijfel ontleend aan het doel van die weg, nl. de oude Kamp of Herenkamp, waarin thans het oudste gedeelte van Nieuwdorp is gelegen.

- Baesweilerstraat

De naam herinnert aan een wapenfeit uit de geschiedenis van de oudste heren van Stein. Arnold V, heer van Stein, heeft in 1371 aan de zijde van hertog Wenceslaus van Brabant (broer van keizer Karel IV) gestreden tegen de hertogen van Gulik in Gelre. Bij het treffen van 22 augustus 1371 bij het dorp Baesweiler (bij Geilenkirchen) werd Wenceslaus verslagen en met hem werd ook de heer van Stein gevangen gezet in het slot Nideggen. Na een half jaar kwam hij vrij, nadat 6000 mottoenen als losgeld was betaald.

- Tripsstraat

Deze naam is ontleend aan een "Arnold van Stein", zoals hij zich althans zelf noemde, die alles gedaan heeft om zijn broer Daniël van Merwede het bezit van Stein afhandig te maken. Hij woonde in het slot Trips in het Wormdal bij Geilenkirchen en is daar in 1425 gestorven, na overigens veel goed te hebben gedaan. Hij had aandeel in het bezit van Stein, maar voerde de titel "Heer van Stein" onrechtmatig.

Voorgaande straatnamen zijn door de raad vastgesteld op 18 januari 1963.

(wordt vervolgd)

Een rappe Elsloonaar; gesprekken met Sjefke Janssen

Samenstelling: Piet van Os

Waar blijf de tijd? Het is alweer 50 jaar geleden dat 'n Elsloonaar grote successen boekte in de wielersport. 'n Mooie gelegenheid om terug te blikken, terug naar 1944-1954, toen hij duizenden supporters naar de parcouren trok en hij regionaal, landelijk en ook over de grenzen 'n bekende, sympathieke en succesvolle coureur was. Samen met hem, de nu 78-jarige oud-wielrenner, kijken we terug naar een tijd, toen de sport nog puur was, zonder de hedendaagse uitwassen van geld, reclame, doping en supportersrellen.

Foto 1: De sigarenmakerij aan de Stationsstraat te Elsloo in 1926; staande v.l.n.r.: P. Achten, J. Fredrix, H. Fredrix, M. Peters, H. Vranken, J. Collard, J. Janssen (de vader van Sjefke); zittend v.l.n.r.: P. Peters, H. Peters, S. Janssen, W. Collard en L. Damen.

Sjefke werd in 1919 geboren als vierde spruit in het gezin met zeven kinderen van Sjaak Janssen en Trien Frederiks, die in die jaren in de Raadhuisstraat 13 te Elsloo woonden. Zijn vader was sigarenmaker van beroep en werkte voor de Fa. "Boticos" uit Valkenswaard. Dit bedrijf besteedde, zoals toen gebruikelijk was, zijn productie gedeeltelijk uit aan de Brabantse en Limburgse dorpen.

De Elsloose afdeling lag toentertijd aan de Stationsstraat 166, het huidige pand van de familie Janssen-Pepels; op foto 1 zien we het voltallige personeel. Dit was een afscheidsfoto, omdat toen deze locatie werd verlaten en het bedrijf met een beperkt aantal mensen werd voortgezet in de voorkamer van het ouderlijk huis in de Stationsstraat 54.

In 1932, tijdens de crisisjaren, verminderden de afzet en productie en het gezin Janssen moest noodgedwongen verhuizen naar Valkenswaard, waar in de hoofdvestiging van "Boticos" nog wel werk was. In Valkenswaard kreeg Sjefke als tiener interesse voor en zijn eerste praktijk in de wielersport.

Zijn allereerste trainingsfiets was een damesrijwiel met een houten stang erin geklemd, om het geheel er als een herenfiets te doen uitzien! Hij werd lid van de plaatselijke wielclub "De Kempen". Tijdelijk werkte hij in de sigarenfabriek en als bakkersknecht, maar dit alles kon hem niet zo bekoren: zijn hart ging uit naar de wielersport.

In 1938 keerden de Janssens terug naar Elsloo en Sjefke begon een kleine fietsenzaak in de ouderlijke woning aan de Stationsstraat waar nu Sporthuis "Sjefke Janssen" is gevestigd. Dat ging in die tijd nog zonder diploma's en andere papieren, die hij overigens later wel gehaald heeft. In de oorlog vlotte deze onderneming nog niet al te best, omdat door de oorlogsschaarste nauwelijks meer aan fietsen en onderdelen was te komen. Hij werd toen voor de keuze gesteld om in Duitsland te gaan werken of op de mijn. Het werd de Maurits; hij was op "sjich" toen de geallieerde bommen vielen.

Na enkele jaren ondergronds kon hij weg, doordat een bevriende schipper, Sjaak Vrancken, hem werk verschafte en hem veel vrije tijd gunde, zodat hij weer kon trainen en aan wedstrijden deelnemen.

Nog in de laatste jaren van de oorlog koerste hij op diverse plaatsen in Nederland bij de onafhankelijken: 1943 Venlo (10^e); 1944 Alkmaar (1^e), waarbij de toenmalige burgemeester van Elsloo, Pisters, opmerkte "*dat ook voor Sjefke in Alkmaar de victorie begint*", Den Haag (1^e), Meerssen (3^e), Nederlandse kampioenschappen (4^e), Geleen (4^e), Valkenburg (4^e), Zaan-dam (5^e), Elsloo (6^e).

Tijdens de bevrijding werkte hij in de regio voor het Rode Kruis, waar hij o.a. tijdelijk de post verzorgde.

In 1946 werd hij prof en zijn eerste grote beproeving was de ronde van Spanje. Hij vertelt:

"In een Dakota vloog ik met verzorger Chris van Dooren als eerste naar Madrid. Het werd een regelrechte lijdensweg. Boven de Golf van Biskaje kwamen we in een onweer terecht en het vliegtuig duikelde als een aangeschoten vogel door het noodweer en we dachten dat ons laatste uur geslagen had. Daarna kwamen in Madrid ook de andere Nederlandse renners aan met o.a. twee Limburgers, Jan Lambrichts en Sjaak Sijen. De organisatie was zwaar pet, verzorging en eten was er nauwelijks; ziek van de ondervoeding en diarree moest ik noodgedwongen in de 10e rit opgeven, wat 'n ellende."

Ook de Petit Tour de France, waar hij in datzelfde jaar aan deelnam, was voor hem geen onverdeeld succes. Na een gemene val keerde hij voortijdig huiswaarts.

Het jaar 1947 was voor Janssen bijzonder succesvol. In Frankrijk was inmiddels een nieuwe Tour-organisatie opgezet met Goddet en Félix Lévitan, onder auspiciën van de kranten L'Équipe en Le Parisien Libéré. Samen met vijf Nederlanders, Arie Vooren, Sjaak Sijen, André de Korver, Bouk Schellingerhoudt, Anton van Schendel en twee Italianen, 'n Belg en 'n Pool ging men als ploeg "Hollande-Étrangers de France" op 25 juni met totaal 99 deelnemers van start. Joris van den Bergh was de ploegleider en Piet Moeskops de chauffeur. Na 7 ritten was hij als enige Nederlander van de ploeg nog over met de Belg Victor Joly, zijn kamergenoot. Hierover schrijft in zijn boek "Bravo les Hollandais" Jeroen Wielaert nog een anekdotische passage, die hij uit de mond van Sjefke optekende:

"Joly was altijd pleiten. Op een morgen werd ik wakker en keek of Joly al uit bed was, maar ik keek tegen het naakte achterwerk van een vrouw aan. Die had-ie meegenomen naar bed en ze sliepen allebei als rozen. Ze had verder niet veel aan."

Zelf voelde hij geen aandrang.

"Ik kon geen gesprek met die vrouw voeren. Het was wel leuk. Joly moest gemasseerd worden. 's Avonds had-ie daar nooit tijd voor. Dus zit ik met haar op de kamer -ze had zich inmiddels aangekleed- en we keken elkaar maar eens aan en lachten wat, maar verder was er geen contact...."

Joly was de volgende dag geen meter vooruit te branden....!

Sjefke bleef goed rijden; vooral in de zwaarste bergetappe van Luchon naar Pau deed hij van zich spreken zoals blijkt uit de sportpagina van de Volkskrant de dag daarna:

"Jef Janssen 12e in de zwaarste bergetappe, ondanks drie lekke banden (heel begrijpelijk als men weet dat de routes over de cols toen nog voornamelijk uit grindwegen bestonden). Hij werd een der besten op de Peyresourde waar Joris van den Bergh hem tot matiging moest manen. Met de "47x19" de Tourmalet en achter de Aubisque met de "50x14" over tientallen anderen heen naar Pau. Limburg mag de vlag uitsteken!"

Foto 2: Aandenken aan de ronde van Kerkrade; staande v.l.n.r.: Mevr. Op den Camp, Claessen, J. Claessen, J. Penders, H. Vincken, Sjefke Janssen, S. Fredrix, M. Fredrix,?, J. Meyers en L. Pepels; zittend v.l.n.r.: J. Sweelsen, J. Reubsaet, P. Paulussen, J. Vranken, B. Janssen en J. Spronkmans.

Behalve zijn prestaties in de Tour, die hij als enige Nederlander op een verdienstelijke 32e plaats uitreed, werd hij nog datzelfde jaar Nederlands profkampioen in Valkenburg en verwierf hij het brons in de wereldkampioenschappen op de weg te Reims, achter Theo Middelkamp en de Belg Berten Serco. (zie voorpagina).

Ook nog vermeldenswaard dat jaar zijn: Elsloo (2^e), Marche en Famenne (3^e), Stein (4^e), Oosterhout (5^e) en de 8^e plaats in de Zes Provinciën Tour.

Wat deed Sjefke Janssen in de tijd buiten het seizoen, het seizoen van keihard prijsrijden? Hij werkte als seizoenarbeider bij het bietenrooien in de buurt van Maastricht en deed op diverse plaatsen houthakkerswerk, waarmee hij tegelijk zijn fysieke conditie op peil hield.

Op 24 november 1948 trouwde hij voor de wet met Mia Linssen uit Linne en op 8 januari 1949 voor de kerk.

Op de vraag betreffende de praktijk van het wielervediet memoreert hij:

"....het materiaal was duidelijk een stuk minder dan nu, de kwaliteit van de fietsen was te vergelijken met een hedendaagse slechte trimfiets; een fiets woog ca. 13 kg. We waren verplicht om tijdens de wedstrijden minimaal twee reservebanden mee te nemen, eentje om de schouders en een onder het zadel.

Ook hadden we voor het eten onderweg vóór op de trui nog extra borstzakken die flink uitpuilden, omdat we onszelf moesten verzorgen als we in de klassiekers buiten de grenzen reden.

Het prijzengeld was matig, b.v. als Nederlands kampioen slechts enkele honderden guldens, maar d.m.v. 'n bepaald percentage van de recette voor de prominente renners in de daaropvolgende criteria, werd het toch nog aantrekkelijk.

Het drinken was vooral in de eendags-klassiekers bij warm weer vaak een probleem, omdat we slechts twee bidons bij ons hadden. Ook in de Tour b.v. was het heel gewoon dat een groepje renners tijdens de rit stopte bij een café om bij te tanken."

Doping was nog geen "hot item", er werd niet op gecontroleerd.

Tijdens de Nederlandse wegkampioenschappen in Valkenburg zorgden de mensen van zijn supportersclub ervoor, dat op bepaalde punten van het traject reservefietsen aanwezig waren, zodat hij bij pech snel geholpen kon worden. Deze supportersclub, die al op het eind van de oorlog was opgericht als afdeling van de voetbalclub "Haslou" (het was toen verboden om een nieuwe club op te richten) steunde hem fantastisch en ging per fiets zoveel mogelijk naar alle wedstrijden om hem aan te moedigen en te verzorgen. Op foto 2, genomen tijdens de ronde van Kerkrade 1946, een aantal van zijn trouwe aanhangers.

Foto 3: De bemodderde, maar blijde Sjefke Janssen na zijn overwinning in de Maas-Peel-Mijnkoers in 1948.

In 1948 was hij ook weer zeer succesvol. Een van de overwinningen in dat jaar waar hij veel plezier aan beleefde, was die van de Maas-Peel-Mijnkoers, de voorloper van de hedendaagse Amstel Gold Race. Na 177 uitputtende kilometers vond de eindstrijd plaats op een heuvelachtig parcours in Kerkrade waar nog vijf rondes van ca. 5 kilometer moesten worden afgelegd.

De sportverslaggever van de Maas- en Roerbode schreef op 7 september 1948 een lyrisch verslag, waaruit enige alinea's:

".....Vooren, Savelsberg, Didden en Janssen sneden door de dalende bochten, rukten met dansende ruggen de Wijngrachtsberg op, snelden over het rechte stuk en begonnen in een angstig bewaken van elkander aan de laatste klim. En hier sloeg de taaie, katachtige en met een modderkorst bedekte Tour-de-France-man Janssen zijn slag. Janssen, die al lang zijn berekening had gemaakt met zijn slimme hersens. Die maar hoefde te zorgen in de laatste klim niet de laatste te zijn. En hij beet van zich af. Hij wipte naar boven met het gemak van een man uit het heuvelachtige Zuiden.

Hij ging zo vlot dat op het laatste vlakke stuk noch de snelle Didden, noch de onvermoeide Vooren een kans kregen hem in de sprint de zege af te nemen. De modderkorst rond zijn mond brak open in een gelukkige lach en toen Sjefke in de bloemen ging, was iedereen het eens met deze fraaie en welverdiende overwinning....."

In 1948 nam hij weer deel aan de Tour de France, samen met Cor Bakker, Henk de Hoog, Wim de Ruyter, Bernard Franken, Frank Pauwels en vier Luxemburgers in de equipe Hollando-Luxembourgeoise. Hij reed toen in het illustere gezelschap van de groten in de toenmalige wielwereld: Bartali, Coppi, Kübler en Bobet. Een fantastische tijd! Twee Nederlanders reden deze tour toen uit nl. Sjefke en Wim de Ruyter, resp. 36e en 42e in de eindrangschikking.

Behalve in de Maas-Peel-Mijnkoers en de Tour reed hij in 1948 nog in de volgende plaatsen en wedstrijden: Elsloo (1^e), Eindhoven (2^e), Schlossberg Rundfahrt (3^e), Rotterdam (3^e), Nederlandse kampioenschappen (4^e), Blerick (5^e), Locarno (3^e), Ronde van Romandië (6^e), Belinzona (6^e), Omloop der Vier Kantons (6^e), Brussel-Oostende (6^e), Ronde van Luxemburg (9^e), Ronde van Nederland (18^e). Hij zat dus bepaald niet stil!

Ook in de daaropvolgende jaren, 1949-1954, had hij nog een druk programma, we beperken ons tot een aantal bijzondere klasseringen: in 1949 werd hij weer Nederlands kampioen op de weg en nam hij deel aan o.a. de Ronde van Belgisch-Limburg, de wereldkampioenschappen in Kopenhagen en reed hij Parijs-Roubaix. Hij werd eerste in de Ronde van Limburg (1950), derde op de Nederlandse wegkampioenschappen en reed o.a. vele Rondes van Nederland waar hij meestal bij de eerste tien eindigde.

In 1954 komt langzamerhand een einde aan zijn loopbaan als actieve wielrenner. Er kwam echter nog geen einde aan zijn werk in de wielersport. De KNWU vroeg hem als leider van de Nederlandse ploeg in de Tour de l'Avenir. In de periode tot 1978 begeleidde hij zeven keer bekende jonge wielrenners o.a. Jan Janssen (de eerste Nederlandse toerwinnaar), Henk Nijdam (de vader van Jelle), Eddy Beugels, Hugens, Wim Schepers uit Stein en niet te vergeten Harry Steevens, "de Witte" uit Elsloo, die in 1965 winnaar werd van de groene trui.

De nu 78-jarige Sjeffke Janssen is nog bijzonder fit, wandelt en fietst veel en doet nog dagelijks klusjes in de sportzaak van zijn naam, die beheerd wordt door een van zijn drie zonen en als iemand verstand heeft van de techniek van het wielervak, is Sjeffke het wel. Hij was en is ons inziens met recht de Trots van Elsloo, en zo is dat!

Bronnen:

Privé-archief Sjeffke Janssen.

Jeroen Wielaert, *Bravo, les Hollandais*, 1997.

Artikelen uit diverse dag- en weekbladen, o.a. Limburgs Dagblad, Maas- en Roerbode, Drielandenpost.

Deze publicatie kwam mede tot stand door de steun van:

J. L'Ortye, transportbedrijf BV, Hoensbroek
Brillen oogmeting en contactlenzen Haan optiek V.O.F., Stein
V.O.F. Juwelier Martin Mols, Stein
Assurantiekantoor Jack Reijnders, Beek
Van Lankeren Tuinarchitectuur, Stein
Notariskantoor Poeth & Voncken, Stein
Administratiekantoor Smeets, Meers
EP Jack Waayen, Stein
Bours Timmerfabriek en Keukencentrum, Elsloo
Meuleberg Recycling BV, Stein
Budé, Beek
Uitvaartcentrum Daemen BV, Elsloo
Bloemsierkunst Hans van Gurp, Stein
Bloemenmagazijn De Koning, Stein
Decker-Jacobs Kwekerijen, Elsloo
Restaurant François, Stein
Verhaeg & Zn Schilderwerken - Spuitwerken, Urmond
Videoregistratie Göbbels, Geleen
GTI Mechanical, Geleen
Installatiebedrijf G. Jacobs, Elsloo
Assurantiën P.B. Bors, Berg aan de Maas
Fa. Meijers slagerij, Elsloo
Jules Dierick fotografie, Stein
J.A.G. Pijpers, Elsloo